

شرح رساله حقوق

عرض کردیم امام سجاد(ع) در ادامه بیان حقوق اعضای بدن انسان رسیدند به حق بطن، حق شکم. ما یک توضیح کلی راجع به فراز این فرمایش امام سجاد(ع) بیان کردیم که اصولاً حضرت در این فراز به دو حق عمده شکم اشاره کردند؛ یک حق لازم و واجب الرعايه که ترکش موجب معصیت و عقاب و مجازات است، اینکه از حرام اجتناب کند، قلیل یا کثیر، دوم حق راجح، و آن هم حق میانه روی در خوردن و آشامیدن، این دو حق را باید بسط و توضیح دهیم و آثاری که ترک این توصیه‌ها دارد، اگر کسی مثلاً پا را از دایره اعتدال و میانه روی فراتر بگذارد چه مشکلات جسمی و روحی برای او پدید می‌آید. این شاکله کلی بحث بود. مقدمتاً عرض کردیم بطن ظرف مأكولات و مشروبات انسان است، انسان به تغذیه نیاز دارد، بدون تغذیه امکان ندارد انسان بتواند ادامه حیات بدهد، این را توضیح دادیم، منتهی برای تغذیه یک آداب و توصیه‌هایی شده که توجه به آن لازم است.

بررسی نظر اهل تفریط درباره تغذیه

کسانی که به طور کلی می‌خواهند باب تغذیه بر انسان بسته شود و به روش‌های غیر متعارف در تغذیه روی بیاورند از دایره بحث ما خارج هستند. یک عده همیشه راه افراط و تفریط پیش می‌گیرند و فکر می‌کنند اصلاً تغذیه مهم نیست و نباید به آن توجه کرد خداوند می‌فرماید: «كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ»^۱، «أَحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ»^۲.

یکی از بهانه‌هایی که مخالفان انبیاء و منکران نبوت در طول تاریخ داشتند این بود که پیامبر نباید غذا بخورد و در میان مردم در بازار نباید راه برود «وَقَالُوا مَالَهُذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمَشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا»^۳، گفتند چرا این پیامبر غذا می‌خورد و در بازار راه می‌رود؟ اینکه غذا می‌خورد، می‌خواستند بگویند این مثل فرشته‌ها نیست، چرا در بازار راه می‌رود، مثل پادشاهان نیست، یعنی این یک موجودی است که نه شیوه ملائکه را دارد و نه مانند پادشاهان. بعد می‌گویند چطور فرشته‌ای نازل نشده است که مردم را انداز کند؟

این یک نگاهی است که معلوم است بهانه جویی است ولی گاهی این بهانه‌ها ممکن است توسط عده‌ای به عنوان یک واقعیت تلقی شود مثلاً غذا خوردن برای چه، ... این یک فکری است که فکر می‌کنم کسی تفوه به آن نمی‌تواند بکند، یک فکر پوسیده ... پس اصل تغذیه یک امر مسلمی است. بر این حقیقت خداوند متعال تأکید هم می‌کند و می‌فرماید «وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ»^۴ راجع به پیامبران می‌فرماید. می‌فرماید ما اینها را موجوداتی که غذا نخورند قرار ندادیم؛ عمر جاویدان هم نداشتند، یعنی غذا نخوردن به انسان عمر جاویدان نمی‌دهد، بالاخره این سلول‌های بدن به مرور فرسوده می‌شود و خودش موجب هلاکت خودش می‌شود.

عمده این است که این تغذیه که از طریق دهان مواد غذایی را بطن می‌رساند چگونه باشد. عمده کار بطن این است، اکل و شرب، این چه باید بخورد و چه نباید بخورد؟ چه کارهایی برایش لازم است و چه کارهایی برایش رجحان دارد؟

^۱ سوره بقره، آیه ۱۷۲.

^۲ مائده، آیه ۵.

^۳ سوره فرقان، آیه ۷.

^۴ سوره انبیاء، آیه ۸.

اولین چیزی که امام اینجا فرمودند این بود که « وَ أَمَّا حَقُّ بَطْنِكَ فَإِنَّ لَا تَجْعَلَهُ وَعَاءً لِقَلِيلٍ مِنَ الْحَرَامِ وَلَا لِكَثِيرٍ » از حرام اجتناب کند، این مهمترین چیزی است که در اینجا وجود دارد.

حرام خواری مستقیم و غیر مستقیم

اولا حرام خواری یعنی چه؟ حرام خواری یعنی آنچه که انسان مجاز به خوردن آن نیست را بخورد، هر چه که ممنوع است اگر خورده شود یا نوشیده شود این می شود حرام خواری، این ساده ترین مصداق حرام خواری است. اما خیلی وقت ها حرام خواری مستقیم نیست، بلکه غیر مستقیم است، یک کسی ممکن است مثلا خدای نکرده عین نجاست را بخورد، الکل بنوشد، این ها مصداق بارز حرام خواری است و حرام خوری مستقیم است.

گاهی حرام خواری غیر مستقیم است مثل سایر حقوق که ما توضیح می دادیم، اینجا نیز همینطور است، مثل دست درازی به مال دیگران، گاهی مستقیم است و گاهی با واسطه و غیر مستقیم است. اینجا نیز همینطور است، حرام خواری مستقیم مصادیقش روشن است. اکل میتة حرام خوری مستقیم است، مثلا گوسفندی که به ذبح شرعی مذبوح نیست گوشتی که خوردنش جایز نیست مثل لحم الخنزیر، نوشیدن شراب اینها همه حرام خواری مستقیم است. ولی گاهی حرام خواری غیر مستقیم است، مثل خوردن مال یتیم.

غیر مستقیم یعنی چه؟ یعنی به صورت ظاهری و آشکار ممکن است خیلی غذای مطبوع و خوبی باشد ولی با مال یتیم تهیه شده باشد یا نه غذای خیلی خوب نمی خورد بلکه می رود اموال یتیم را تصاحب می کند یا ربا خواری، ربا خواری دیگر اعلام جنگ به خداست، کسی که ربا بدهد یا بگیرد با خدا می جنگد، این نیز حرام خواری است. کسی از راه نامشروع کسب درآمد کند. هر راهی که از نظر شرع جایز نیست، خمر بفروشد یا از طریق فحشاء کسب درآمد کند یا مثلا با آنچه که مورد نیاز مردم است و به شدت مردم به آن نیاز دارند کسب درآمد کند. اینها هم مصداق حرام خواری است. اگر بخواهیم یک یک عناوینی را که در شریعت وارد شده است به عنوان حرام بیان کنیم موارد خیلی زیادی داریم که بحث به درازا می کشد. همین چند عنوانی که الان گفتیم بخواهیم مدلل کنیم، راجع به ربا، چه تعابیر عجیب و غریبی داریم در مورد ربا، این خیلی عجیب است، خداوند تبارک و تعالی می گوید کسی که ربا بخورد در حقیقت دارد اعلام جنگ با من می کند، محاربه با من می کند، این خیلی عجیب است، اعلام جنگ غیر از یک معصیت جزئی و نافرمانی است، کسی ممکن است دستور خدا را سرپیچی کند، این نیز معصیت است، این هم تمرد و نافرمانی است ولی هر معصیت و تمردی اعلام جنگ با خدا نیست، فرار کردن از دست قوانین و مقررات تخلف است، اما اعلام جنگ دیگر رویارویی مستقیم با خداست و قابل اغماض نیست.

این خیلی زمان می برد و نیازی هم نیست. اینها چیزهایی است که در شریعت منع شده از آن. ربا خواری، اکل مال یتیم، تحصیل مال نامشروع، نوشیدن شراب، اکل میتة، عین نجاست را خوردن. حضرت در این فراز می فرماید این کم و زیادش ممنوع است، یعنی این حق بطن است. این حق بطن انسان است که آن را از حرام ولو به مقدار کم پر نکند. اصلا کوچکترین ذره ای از مال حرام در درون این ظرف نباید ریخته شود، کسی خدای نکرده دزدی کند یعنی این حق را نادیده گرفته و این حرام است.

ارتکاب حرام نیز همانطور که گفتیم دو دسته است. یک دسته فقط مجازات اخروی دارد، یک دسته اثر وضعی دارد در همین دنیا، عقوبت های دنیوی و کیفرهای دنیوی برایش وجود دارد مخصوصا در این باره یعنی در مورد شکم صرف نظر از عقوبت های اخروی، آثار وضعی فراوانی اینجا هست. ما هم می توانیم آثار وضعی حرام خواری را اینجا ذکر کنیم که اصلا حرام خواری چه آثار

وضعی در این دنیا دارد، مثلا فرض کنید بعضی از انواع حرام خواری سبب کوتاهی عمر می‌شود، نه اینکه هر کسی عمرش کوتاه بود حتما حرام خواری کرده است، نه یکی از اسبابش این است، سبب کوتاهی عمر می‌شود. ربا یک سری آثار وضعی دارد. برای تک تک اینها خواهیم نمونه و مورد پیدا کنیم دیگر خیلی بحث طولانی می‌شود البته خوب است و اینهاست که انسان را هوشیار و بیدار می‌کند. البته به بعضی از عقوبتها هم اشاره کنیم بد نیست.

«والحمد لله رب العالمین»